

KÄRNKRAFTSOPINIONEN PRE-FUKUSHIMA

SÖREN HOLMBERG

Den japanska jordbävningen i mitten av mars 2011 följt av en tsunami och kärnkraftsolyckan i Fukushima fick en omedelbar och stark inverkan på attityderna till kärnkraften över hela världen, så ock i Sverige. I snabba opinionsmätningar dagarna efter nyheten om de skadade reaktorerna ville 25 procent av svenska folket avveckla kärnkraften snarast enligt Sifo. I en motsvarande mätning från februari 2010 ville endast 8 procent ”avveckla snarast”.¹ Synovate rapporterade samtidigt att 36 procent ville ”avveckla” kärnkraften. I en mätning med samma intervjufråga 2008 ville endast 15 procent avveckla. Båda mätningarna visar på samma tendens – en snabb ökning av motståndet mot kärnkraften.

Om man jämför med inte helt jämförbara mätningar i samband med kärnkraftsolyckorna i Harrisburg 1979 respektive i Tjernobyli 1986 är den omedelbara opinionseffekten 2011 snarare av ungefär av samma storlek som efter Tjernobylylyckan. Lite varierande beroende på vilka mätningar man ser på var den snabba effekten 1986 en förstärkning av kärnkraftsmotståndet med cirka 10–20 procentenheter i Sverige; enligt Synovatestudien förstärktes avvecklaropinion med +21 procentenheter och enligt Sifo med +17 procentenheter efter Fukushimaolyckan. Harrisburgincidenten förorsakade en mindre opinionsförskjutning. Kärnkraftsmotståndet ökade kortsiktigt under våren 1979 med cirka 5–10 procentenheter (Holmberg 1988, Holmberg och Petersson 1980: 141ff).

Opinionsspåren av Tjernobylylycka syntes under ungefär två år i den svenska opinionen. Men därefter var effekten borta. Opinionseffekten av Harrisburg-händelsen blev än mer tillfällig. Redan på hösten 1979 var den försvunnen. Och kärnkraftsanhängarna (linje I och II) kunde vinna folkomröstningen 1980 komfortabelt. Om opinionsinverkan av Fukushimakatastrofen blir lika kortvarig kan endast framtiden utvisa.

Pre-Fukushima

Fokus i detta kapitel kommer inte att vara på kärnkraftsopinionen efter olyckan i Japan. Orsaken är enkel. Vi har än så länge inte tillgång till några bra data. SOM-institutet mäter bara opinionen en gång per år under höstarna. Vår senaste mätning var i oktober-november 2010. Nästa mätning blir till hösten 2011. Snabba opinions skeenden kan inte studeras utifrån SOM-data, om de inte inträffar under en höst. Styrkan med SOM-mätningarna är istället att de är långsiktiga och dessutom

mycket analytiskt breda. Opinionsen kan följas över längre tidsperioder och brytas ned i många teoretiskt intressanta undergrupper.

Så fokus i detta kapitel kom att vara på opinionsläget pre-Fukushima. Och det är naturligtvis inte oviktigt att studera hur kärnkraftsopinionen såg ut innan tsunamin slog till. Det är ju siffrorna från 2010 som i framtiden kommer att utnyttjas när vi talar om pre-Fukushima.

SOMs längsta tidsserie över svenska folkets åsikter om kärnkraften går tillbaka till 1986. Den bygger på en policyorienterad fråga med fem olika svarsalternativ – från att avveckla kärnkraften snarast till att använda kärnkraften och satsa på fler reaktorer i framtiden, inklusive ett explicit ”ingen åsikt”-alternativ. Resultaten i Tabell 1 och i Figur 1 redovisar hur kärnkraftsopinionen förändrats i Sverige under åren 1986-2010.

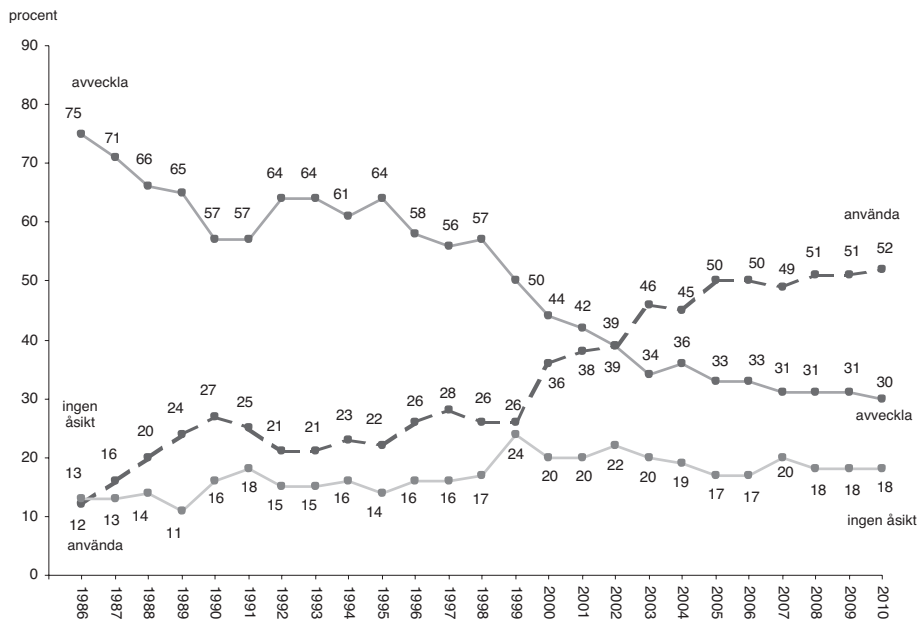
Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

fråga: ”Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?”

åsikt	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
avveckla kärnkraften snarast	22	19	17	16	15	14	12	12	11	9	10	8	9	9	8
avveckla kärnkraften, men använd de kärnkrafts- reaktorer vi har tills de har tjänat ut	31	32	40	34	29	28	27	22	25	24	23	23	22	22	22
använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler	18	19	21	19	26	29	28	31	30	33	33	31	30	32	32
använd kärnkraften och satsa på fler kärnkrafts- reaktorer i framtiden	6	7	5	7	10	9	11	15	15	17	17	18	21	19	20
ingen bestämd åsikt/ej svar	23	23	17	24	20	20	22	20	19	17	17	20	18	18	18
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1779	1754	1740	1703	1704	1739	1777	1818	1774	1724	1629	3435	3259	4926	1652
andel avveckla	53	51	57	50	44	42	39	34	36	33	33	31	31	31	30
andel använda	24	26	26	26	36	38	39	46	45	50	50	49	51	51	52
övertikt avveckla	+29	+25	+31	+24	+8	+4	±0	-12	-9	-17	-17	-18	-20	-20	-22

Kommentar: Frågeformuleringen år 2000 - 2004 skiljer sig något åt från formuleringen åren 1996-1999. Svarsalternativet ”avveckla kärnkraften senast till år 2010” ändrades 2005 till ”avveckla kärnkraften snarast”.

Figur 1 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt? Opinionsutvecklingen 1986-2010 (procent)

Kommentar: Se tabell 1 för enkätfrågans utformning år 2008. Svarsalternativ 1-2 har definierats som "avveckla" medan svarsalternativ 3-4 klassificerats som "använda". Åren 1986-1997 respektive 1996-1999 användes delvis annorlunda enkätfrågor. I figur 1 används den äldre femdelade enkätfrågan för åren 1986 – 1997 och den nya fyrdelade därefter.

Huvudresultatet är att den avvecklingsopinion som dominerade klart åren efter Tjernobyl, men som i stort sett försvagats år för år sedan dess fortsätter att försvagas 2010 men i en avtagande takt. Användaråsikten – som haft ett opinionsövertag sedan 2003 – är starkare än någonsin 2010, men tillväxten har varit mycket långsam sedan 2005. I studien 2010 anger 52 procent att de vill använda kärnkraften långsiktigt, 32 procent inom befintliga ramar medan 20 procent kan tänka sig fler reaktorer i framtiden. Endast 30 procent uppger att de vill avveckla kärnkraften, 8 procent snarast och 22 procent senare. Andelen personer utan åsikt är 18 procent.

Användarlinjens opinionsövertag blir mindre om man i enkätfrågan istället för att tala om att "förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna" specificerar politiken till att "ersätt(a) de nuvarande reaktorerna med som mest 10 nya reaktorer". Då minskar andelen som väljer det användaralternativet från 32 till 27 procent samtidigt som andelen personer som vill satsa på fler reaktorer i framtiden sjunker från 20 till 17 procent. När frågan på detta sätt preciseras och antalet reaktorer specificeras ökar andelen personer som vill långsiktigt avveckla kärnkraften, men utnyttja de 10 reaktorer

torerna tills de tjänat ut – från 22 procent till 31 procent. Andelen snabbavvecklare (8 procent) påverkas inte av hur frågan utformas.²

Den alternativa mer preciserade enkätfrågan som prövas för första gången i SOM-studien 2010 ger ett jämnare läge mellan användarlinjen och avvecklarlinjen, men med en fortsatt övervikt för användarlinjen på 44 procent mot 39 procent för avvecklingsalternativet. Vad experimentet med den nya mer preciserade enkätfrågan visar är hur känslig kärnkraftsopinionen är för ändrade omständigheter och ny information.³

Den mest offensiva kärnkraftspositionen – att Sverige skall satsa på kärnkraften och eventuellt bygga fler reaktorer än nuvarande 10 – har vunnit ökat opinionsstöd under 2000-talets början, men inte under senare år. Andelen personer som anger att de vill använda kärnkraften och satsa på fler reaktorer i framtiden ökade från 6 procent 1996 till 21 procent 2008. Men har sedan inte fortsatt att öka. Resultaten 2009 och 2010 är 19 respektive 20 procent. Tendensen är densamma i en annan SOM-fråga där vi frågar om hur mycket Sverige bör satsa på olika energikällor under de närmaste 5-10 åren. När det gäller kärnkraften svarade 9 procent ”satsa mer” 1999, och fram till 2008 steg den andelen till 19 procent. Men sedan har ökningen avstannat på nivån 16 procent 2009 och 19 procent 2010 (se vidare Per Hedbergs kapitel).⁴ Utbyggaropinionen förblir med andra ord än så länge en minoritetsåsikt, om än omfattande en förhållandevis stor minoritet på cirka 20 procent.

Kärnkraftsopinionen inom olika sociala och politiska grupper

De sociala och politiska mönster som fanns i kärnkraftsopinionen redan på 1970-talet och i folkomröstningen 1980 återfinns fortfarande i allt väsentligt än idag (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977, Holmberg och Asp 1984) De grupper som tenderade att vara mest negativa respektive mest positiva till kärnkraften för trettio-fyrtio år sedan är fortfarande i huvudsak samma grupper som är mest respektive minst för år 2010.

Resultaten i Tabell 2 redovisar vilken inställning olika sociala och politiska grupper har till kärnkraftens framtid i Sverige enligt SOM-mätningen hösten 2010. Om vi koncentrerar oss på vilka som är mest för en snabbavveckling (avveckla snarast) respektive mest för en utbyggnad (satsa på fler reaktorer) får vi fram följande mönster. Mest för en snabbavveckling är kvinnor, unga, högutbildade och låginkomsttagare, liksom människor ideologiskt klart till vänster och sympatisörer med Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Feministiskt Initiativ. Mest för att bygga ut kärnkraften är män, äldre, ånyo högutbildade, höginkomsttagare, företagare och högre tjänstemän, liksom person längst ut till höger och sympatisörer med Moderaterna, Sverigedemokraterna och Piratpartiet. Man kan lägga märke till att gruppen högutbildade återfinns både bland de mesta avvecklarna och bland de mesta utbyggarna. Kärnkraftsåsikterna är mer polariserade bland högutbildade och andelen utan åsikt är lägre än i de flesta andra grupper.

Tabell 2 Avveckla eller använda kärnkraften långsiktigt efter olika sociala och politiska variabler (procent)

	Avveckla snarast	Avveckla, men använd reaktorerna tills de tjänat ut	Använd och förnya, bygg ej fler	Använd och satsa på fler reaktorer	Ingen åsikt/ ej svar	Summa procent	Antal personer	Övervikt avveckla
<i>kön</i>								
man	5	17	34	30	14	100	771	-42
kvinnor	11	26	30	11	22	100	881	-4
<i>ålder</i>								
16-30	11	26	26	14	23	100	286	-3
31-60	9	23	32	20	16	100	830	-20
61-85	6	19	34	23	18	100	536	-32
<i>utbildning</i>								
grundnivå	6	18	31	17	28	100	352	-24
mellannivå	7	23	34	20	16	100	712	-24
universitet/högskola	12	25	31	22	10	100	559	-16
<i>hushållsinkomst</i>								
mycket låg	12	25	25	13	25	100	250	-1
ganska låg	9	21	35	15	20	100	240	-20
medel	9	25	33	21	12	100	439	-20
ganska hög	9	22	34	22	13	100	347	-25
mycket hög	4	19	37	31	9	100	258	-45
<i>familjeklass</i>								
arbetarhem	9	24	30	15	22	100	638	-12
tjänstemannahem	8	25	36	22	9	100	520	-25
högre tjänstemannahem	8	17	33	33	9	100	161	-41
jordbrukarhem	8	25	30	10	27	100	60	-7
företagarhem	9	13	32	32	14	100	138	-42
<i>bostadsort</i>								
landsbygd	10	23	31	15	21	100	252	-13
tätort	7	20	35	21	17	100	365	-29
stad	8	24	32	20	16	100	725	-20
Stockholm/Göteborg/Malmö	11	22	28	21	18	100	260	-26
<i>vänster-höger dimension</i>								
klart till vänster	23	35	23	7	12	100	167	+28
något till vänster	11	32	29	13	15	100	313	+1
varken vänster eller höger	10	20	29	13	28	100	394	-12
något till höger	3	18	38	27	14	100	459	-44
klart till höger	2	13	38	37	10	100	262	-60
<i>partisympati</i>								
V	25	26	30	9	10	100	69	+12
S	9	27	32	12	20	100	382	-8
MP	19	42	17	4	18	100	165	+40
C	3	29	39	13	16	100	76	-20
FP	5	19	47	24	5	100	119	-47
KD	5	25	40	21	9	100	67	-31
M	2	16	36	31	15	100	530	-49
SD	9	9	23	33	26	100	77	-38
FI	33	33	25	9	0	100	12	+32
PP	16	5	32	37	10	100	19	-48
inget parti	16	15	16	10	43	100	114	+5
<i>oro för: Förändringar i jordens klimat</i>								
mycket oroande	13	31	29	13	14	100	659	+2
ganska oroande	6	20	38	20	16	100	624	-32
inte särskilt oroande	4	11	30	38	17	100	236	-53
inte alls oroande	8	10	13	56	13	100	39	-51
samtliga	8	22	32	20	18	100	1652	-22

Kommentar: Intervjufrågan om kärnkraften redovisas i tabell 1. Resultaten gäller för år 2010. Hushåll med inkomster mellan 0 – 200 000 kr har kategoriserats som mycket låg, mellan 201 000 och 300 000 kr som ganska låg, mellan 301 000 – 500 000 kr som medel, mellan 501 000 – 700 000 kr som ganska hög och mer än 701 000 kr som mycket hög. Uppgiften om familjeklass bygger på en självklassificeringsfråga: "Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?". Människors vänster-högerideologi har mätts med en självklassificeringsfråga. Frågan om oro för klimatförändringar lyder: "Om du ser till läget idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden" när det gäller "Förändringar i jordens klimat".

När det gäller klimatfrågan är mönstret fortfarande det omvända från vad man kanske kunde förvänta sig utifrån debatten om kärnkraften. Många kärnkraftsförespråkare använder klimatförsämringen som ett argument för att satsa på kärnkraft. Men det är inte människor som är mest oroade för klimatförändringarna som är mest för kärnkraft. Det är precis tvärtom. Mest för en snabbavveckling är personer som är mycket oroade för förändringar i jordens klimat och mest för en kärnkraftsutbyggnad är personer som inte alls är oroade av klimatförändringen. Orsaken är att människor med en stor oro för klimatutvecklingen i första hand vill satsa på förnybar energi och inte på kärnkraft.

Resultaten för de olika partiernas sympatisörer visar att kärnkraftsfrågan fortsatt är klart partiskiljande bland väljarna, men också att ett partis anhängare nu tydligt bytt fot i kärnkraftsfrågan. Det är Centerpartiets anhängare. I mätningen 2010 vill 32 procent av C-sympatisörerna avveckla kärnkraften mot 52 procent som vill använda den. Tidigare har alltid fler centersympatisörer varit för en kärnkraftsavveckling än som varit för att använda kärnkraften.⁵ Men valåret 2010 ansluter sig alltså majoriteten av Centerpartiets sympatisörer till Alliansens politik och till Centerpartiets nya kärnkraftsposition.

Valåret 2010 är det bara tre partiers sympatisörer som uppvisar en opinionsövertikt för att kärnkraften långsikt bör avvecklas. De partierna är Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Feministiskt Initiativ. En övertikt bland Socialdemokraternas sympatisörer följer inte partilinjén. De vill *inte* avveckla kärnkraften. De vill använda den. Härvidlag hyser de samma åsikter som alla Allianspartiernas anhängare, inklusive Centerpartiets. Tydligast övertikt för att använda kärnkraften återfinns bland sympatisörer till Moderaterna och Folkpartiet, men också bland anhängare till Sverigedemokraterna och Piratpartiet.

Sett i ett längre perspektiv har alla partiers sympatisörer blivit klart mer positiva till att kärnkraften skall användas, inte avvecklas. Om vi jämför hur opinionen såg ut inom de olika partierna strax efter Tjernobylyolycka 1986 med hur opinion är 2010 får vi fram följande förändringsbild. Totalt i hela befolkningen minskar stödet för en kärnkraftsavveckling från 75 procent 1986 till 30 procent 2010, en mycket klar nedgång på hela -45 procentenheter.

Tre partiers anhängare följer det allmänna mönster mycket väl. Bland sympatisörer till Socialdemokraterna, Moderaterna och Kristdemokraterna minskar stödet för avvecklingslinjen med -43 till -45 procentenheter. Två partiers sympatisörer uppvisar en mindre snabb nedgång än genomsnittet, men fortfarande en tydlig nedgång. Vänsterpartiets och Miljöpartiets anhängare minskar sitt stöd för avvecklingslinjen från 83 till 51 procent för V-sympatisörer (-32 enheter) och från 85 till 61 procent för MP-anhängare (-24 enheter). De partiers anhängare som förändrat sina kärnkraftsåsikter mest drastiskt är Centerpartiets och Folkpartiets. Centerpartiets anhängare har gått från ett stöd på 89 procent för att avveckla kärnkraften 1986 till endast 32 procent 2010, en förändring på hela -57 procentenheter. Motsvarande förändring bland Folkpartiets sympatisörer är nästan lika stor, -55 procentenheter.

Post-Fukushima?

En slående sammanfattning är att pre-Fukushima 2010 uppvisar ett mycket annorlunda opinionsklimat i kärnkraftsfrågan än post-Tjernobyl 1986. Tjernobyleffekten är borta och stödet för kärnkraften har ökat mycket starkt i alla sociala och politiska grupper. Frågan nu är naturligtvis vad som opinionsmässigt kommer att hända post-Fukushima?

Som i så många andra sammanhang kommer det till stor del att avgöras av hur krishanteringen sköts av kärnkraftsindustrin, myndigheter, partier och media. Men också naturligtvis av hur allvarlig katastrofen visar sig vara när alla får en bättre överblick. Dock en lärdom från Harrisburg och Tjernobyl som inte bör glömmas bort är att kärnkraftkonfliktens två sidor kan förväntas tolka verkligheten så att den passar den egna sidans ståndpunkter. Precis som efter olyckorna 1979 och 1986 kan vi förvänta oss att kärnkraftsmotståndarna fokuserar på vilka skador Fukushimaolycka orsakade och betona farorna medan kärnkraftsanshängarna mer kommer att tona ned och understryka att de flesta säkerhetsanordningarna trots allt höll måttet.

SOM-mätningen 2011 blir spännande.

Noter

- ¹ Intervjufrågan 2010 innehöll fler svarsalternativ än frågan i mars 2011.
- ² Den nya enkätfrågan har samma lydelse som frågan i Tabell 1, men delvis andra svarsalternativ. Resultatet med frågan blev följande i en av SOMs delstudier 2010: Avveckla kärnkraften snarast 8 procent, Avveckla kärnkraften, men använd de 10 kärnkraftsreaktorerna vi har tills de tjänat ut 31 procent, Använd kärnkraften och ersätt de nuvarande reaktorerna med som mest 10 nya reaktorer 27 procent, Använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden 17 procent, ingen uppfattning 17 procent (se vidare Hedberg och Holmberg 2011).
- ³ Känsligheten kan ytterligare illustreras om vi ser på resultaten från en SOM-fråga om kärnkraften som utnyttjar påståendeformatet och som inte preciserar några policyalternativ. Påståendefrågan lyder: ”Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften” med svarsalternativ från mycket bra förslag till mycket dåligt förslag och inget explicit vet ej-alternativ. Frågan har funnits med i SOM-mätningarna sedan 1998 och visat på ett minskat stöd för avvecklingslinjen fram till 2005 för att därefter stabiliseras på en nivå med ett något starkare stöd för en avveckling. Alltså i huvudsak samma mönster som för policyfrågan. Men till skillnad från policyfrågan visar påståendefrågan på en viss övervikt för avvecklingslinjen sedan 2006. Ett inte helt överraskande resultat med tanke på att de ofta är lättare att instämma i påståendefrågor än ta avstånd, och påståendet gäller att långsiktigt avveckla kärnkraften. Men det är ingen tvekan om att även påståendefrågan mäter attityden till kärnkraft. Individkorrelationen mellan policy och påståendefrågan

är .76 i SOM-studien 2009. Påståendefrågan har gett följande resultat med bra förslag/avveckla vs dåligt förslag/använda: 1998 47 vs 29 procent; 1999 44 vs 29; 2000 44 vs 30; 2001 40 vs 31; 2002 40 vs 31; 2003 33 vs 39; 2004 33 vs 38; 2005 33 vs 40; 2006 37 vs 34; 2007 39 vs 32; 2008 40 vs 37; 2009 37 vs 34; 2010 38 vs 31 (se vidare Hedberg och Holmberg 2011).

- ⁴ I den nya enkätfrågan om kärnkraften där antalet reaktorer preciserades svarade 17 procent att de ville använda kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden. I allt väsentligt samma resultat alltså som för de övriga två kärnkraftsfrågorna.
- ⁵ Ett undantag finns. I SOM-undersökningen 2007 var 42 procent av C-sympatisörerna för att avveckla kärnkraften mot 45 procent som ville använda den. Men i alla andra SOM-mätningar sedan 1986 och i valundersökningarna tillbaka till 1976 har en övervikt av centerväljare varit för att avveckla kärnkraften.

Referenser

- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2011). *Åsikter om energi och kärnkraft*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen och Branzén, Karl (1977). *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: LiberFörlag.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent (1984). *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm: LiberFörlag.
- Holmberg, Sören (1988). *Svenska folkets åsikter om kärnkraften och slutförvaringen efter Tjernobyl*. Stockholm: SNK Rapport 30.
- Holmberg, Sören och Petersson, Olof (1980). *Inom felmarginalen*. Stockholm: LiberFörlag 1980.